

ספרי לימוד

הקלוז: הגדרתו ויתרונותיו

רבקה בליבויים

ד"ר רבקה (ריקי) בליבויים

* חוברת קלוזים לרמות ה'-ו'

הוצאת אקדמון, ירושלים

לאחרונה יצאה לאור בהוצאת אקדמון באוניברסיטה העברית בירושלים חוברת קלוזים שחיברתי. החוברת מיועדת לרמות הגבוהות - ה-ו. היא מתאימה מאוד גם לתלמידים ישראלים בבית הספר התיכון.

על טיבם של תרגילי קלוז

הקלוז הוא שיטה של השמטת מילים מכנית (כל שבע או כל תשע מילים, עם מילות קישור או בלעדיהן) או השמטת מילים המכוונת לצורכי המורה והתלמיד. מקור המילה, כנראה, בקיצור של closure, מושג שנעשה בו שימוש בתאוריית הגשטלט. שם הכוונה לכך שכשעצם או חלל הוא לא מושלם או לא מתוחם לגמרי, אם חלק מספיק מהצורה נתון, אנשים יכולים לתפוס את הצורה השלמה או החלל השלם על ידי השלמת החלק החסר בעצמם. תהליך דומה עובר למעשה על המתמודד עם קלוז לשוני, שכן עליו לתפוס את השלם ולשבץ את החלק החסר לשם יצירת השלמות הטקסטואלית. מאמרים על המבחן ותוצאותיו, השוואתו למבחנים אחרים ויעילותו נכתבו כבר מאז 1953, למיטב ידיעתי. בארץ נכתבו, בין השאר, עבודת מ.א. (1995) של ברכה פלד ועבודת דוקטורט (2004) של נורית נתן הדנות בהרחבה במבחני הקלוז. לפי ממצאיה של פלד, לקלוז יש יתרון ברור על פני הוראה ומבחן בשיטה רגילה. אצטט כמה שורות ממחקרה:

תוצאות המחקר מוכיחות את יעילותה של הקריאה וההבנה באמצעות קלוז רציונלי ... וכן בהעלאת מודעותם של קוראים לאסטרטגיות קוגניטיביות ומטה קוגניטיביות, בהן נוקט הקורא המיומן.

כמו כן מצביעות תוצאות המחקר על הבדל מובהק בין לומדים שלמדו על פי שיטות הוראה שונות, ומוכיחות את יעילותה של ההוראה הבנויה על פי המודל המטה קוגניטיבי (הקלוז) על פני ההוראה המסורתית, בהעלאת מודעותם של קוראים לאסטרטגיות קוגניטיביות ומטה קוגניטיביות.

הקבוצה שלמדה באמצעות טקסט מושמט הבנוי על פי המודל המטה קוגניטיבי - קבוצת הקלוז - הגיעה להישגים טובים יותר מהלומדים בקבוצות האחרות. אצל לומדים אלה נמצאה העברה קרובה ורחוקה של האסטרטגיות שנלמדו, כפי שנמצא בבדיקה של הציון הכללי במבחן הקלוז ומבחן "הבה נקרא". "סביר להניח שהדבר נובע כתוצאה מהפעלת תהליכי חשיבה מודעים ומבוקרים שנרכשו במהלך ההתערבות.

* מהדורה מתוקנת תצא בקרוב.

דברים דומים עולים גם ממחקרה של נתן וממחקרים רבים אחרים. ביבליוגרפיה עשירה הדנה במבחיני הקלוז ניתן למצוא אצל נתן. אוסיף על האמור לעיל שבקלוז טוב עולם התוכן הוא סגור יחסית, ואין צורך להסתייע במידע רב מבחוץ לשם ההשלמות הדרושות. הצורך במילה החסרה שיש להשלימה בטקסט מורגש ואין תחושה שהיא מיותרת. הקלוז יכול להיות מנוצל לא רק לבחינה וכתרגיל אלא גם כשיטה טובה מאוד להעמקת המיומנויות השונות אצל התלמידים.

מבנה החוברת

הקלוזים שבחוברת מדורגים, לפי הערכתי, מן הקל אל הכבד, כך שחמישה עשר הקלוזים הראשונים מיועדים לרמה ה וחמישה עשר האחרונים בה מיועדים לרמה ו. אך ניתן לחרוג מהנחיה זו, כמובן, בהתאם לרמת הכיתה. הקלוזים נוסו בכיתות שונות במשך כעשר שנים, הן בכיתות שאני לימדתי בהן הן בכיתות של מורים אחרים, ותוקנו ברוח ההערות. כמו כן השלימו את הקלוזים כחמישים סטודנטים ישראלים שלמדו בקורס להכשרת מורים בביה"ס ע"ש רוטברג, וגם בהערותיהם התחשבת. בסוף החוברת באות תשובות לכל הקלוזים. במקומות רבים תשובות רבות אפשריות, וודאי יעלו עוד תשובות שלא חשבתי עליהן (וגם לא מאות התלמידים שפתרו את הקלוזים ועשרת המורים שניסו את החוברת). התלבטתי רבות אם לספק תשובות, הן משום החשש שתלמידים מסוג מסוים ישתמשו בהן במקום לחשוב בעצמם והן משום שיש כאן משום 'סגירה' של האפשרויות. לבסוף החלטתי לתת את התשובות, לטובת התלמידים שרוצים ללמוד, והתשובות עשויות לסייע להם לבדוק את עצמם. כלומר, החוברת מיועדת גם ללימוד עצמי.

כללים לפתרון הקלוז והשתמעויותיהם

הנה ההקדמה לחוברת הקלוזים המיועדת לתלמידים כפי שהיא באה בחוברת. מומלץ לקרוא יחד אתם את ההקדמה ולהסביר היטב כל סעיף. בכל סעיף הוספתי כאן, לשימוש המורה, את מה שניתן ללמוד ממנו.

1. הקלוז הוא טקסט הבנוי מסיפור שמתקדם. כל מילה שאתם משלימים בקלוז צריכה לקדם את הסיפור או את מהלך הטקסט. אם המילה אינה עושה זאת, היא כנראה אינה המילה הנכונה. לכן לא כדאי לשים מילים שאינן תורמות להתקדמות הטקסט. למשל, התרופה משפרת את מצב החולה. אם אתם שמים את המילה משנה במקום משפרת, אי אפשר לדעת אם אתם מדברים על שיפור או על תהליך הפוך. לקורא צריך להיות ברור שאתם יודעים לאיזה כיוון הטקסט מתקדם. *מכלל זה אפשר ללמוד הן על דיוק באוצר מילים והן על מבנה הטקסט הכולל.*
2. בדרך כלל הכותרת או מילה ממנה תופיע בקלוז, לעתים אפילו כמילה שצריך להשלים. *מכלל זה אפשר ללמוד על חידוד הקשר בין הנושא המוצג על פי רוב בכותרת לבין התוכן.*
3. כדאי לקרוא את הקלוז לפחות פעמיים לפני שמתחילים להשלים אותו. הרבה פעמים המילים הדרושות נמצאות בתוך הקלוז, לפני ההשלמה הדרושה או אחריה. ההשלמות אינן בדרך כלל השלמות של מיקרוטקסט (של המקום המצומצם להשלמה) ושל ביטויים, אלא מבוססות על המידע בטקסט כולו ולכן חשוב כל כך לקרוא אותו היטב ויותר מפעם אחת לפני שמתחילים במלאכה. *מכאן אפשר ללמוד כלל בסיסי מאוד בהבנת הנקרא: צריך לדעת יותר על השלם לפני שעוסקים בחלקים. המילה אינה סתם חלק מביטוי או מצירוף הרגלי, אלא קשורה לנאמר לפני ולאחריה באופן רחב. בדרך כלל יש חזרה על מילים בטקסט שהרי הוא עולם עם תוכן מסוים ואוצר מילים המתאר אותו.*
4. לפני שאתם חושבים על מילה ספציפית חשבו על הקטגוריה הדקדוקית שאמורה להתאים למקום הריק: פועל, שם פועל, שם פעולה, שם עצם, שם תואר, מילת קישור, תואר הפועל. רק אחרי

שאתם בטוחים בקטגוריה התחילו לחפש מילה מתאימה. אתם יכולים אפילו לכתוב את הקטגוריות בהתחלה ורק אחר כך לחפש את המילים המתאימות. **מכלל זה אפשר ללמוד את תמצית המיומנות הלשונית וכדאי לתרגלה הרבה. ההבחנה בין חלקי הדיבר השונים החסרים היא אבן היסוד להבנה.**

5. אם אתם חושבים על כמה מילים מתאימות, בחרו במילה הרחבה ביותר מבחינת ההצטרפויות שלה - אלא אם אתם מכירים את ההצטרפויות האידיומטיות של המילים האחרות. לדוגמה אם אתם מכירים את המילים **להציל ולהושיע**, עדיף שתכתבו **להציל** כי היא יותר רחבה הן מבחינה סמנטית הן מבחינה תחבירית (הוא הציל את חיי, הוא הושיע את עם ישראל, הוא הציל את עם ישראל אבל לא *הוא הושיע את חיי). אם אתם חושבים שההשלמה היא המילה **בגלל**, עדיף שתכתבו אותה ולא אחת מנרדפותיה, משום שהן יותר מוגבלות בשימוש (איחרתי לשיעור בגלל אחותי ולא *מחמת אחותי). זכרו, הקלוז אינו מבחן הבודק את עושר אוצר המילים שלכם אלא את ההבנה שלכם. **מכלל זה אפשר ללמוד על דיוק בשפה ודקויות בין מילים ולהבין שאין למעשה מילים נרדפות. כל אלה יוליכו לקבילות ולטבעיות. הפרות בקבילות ובטבעיות הן בעיה גדולה בשפת הלומדים עברית כשפה זרה (בבדיחות לשונית השפה נכונה דקדוקית בדרך כלל, אבל אינה קבילה).**

6. לפעמים מילות היחס הן שעוזרות להחליט בין האפשרויות. שימו לב אליהן: **לעזוב את, לצאת מ-.** אם מילת היחס בטקסט אחרי המקום להשלמה היא **את**, בחרו באפשרות הראשונה. יש גם רמזים דקדוקיים אחרים שעוזרים להחליט בין אפשרויות שונות, למשל לפועל להסכים יש שני שמות פעולה: הסכמה והסכם, במשפט "הממשלה הגיעה ל_____ ראשוני עם העובדים" ברור ששם הפעולה הדרוש כאן הוא הסכם (כשהתלמיד יודע שהוא אמור לבוא מהמילה להסכים ועליו לבחור בין הסכם להסכמה). **כלל זה עוזר לשפר את הדיוק התחבירי.**

7. ככל שתפתרו יותר קלוזים, המיומנות שלכם תשתפר. אנא הסתייעו בתשובות שבסוף החוברת רק לאחר שפתרתם את הקלוז. אתם הרי רוצים להשתפר! מילים המופרדות בפסיק בתשובות הן כמה תשובות אפשריות. המילים בסוגריים הן אפשרות טובה פחות. ייתכן שתחשבו על מילה שלא חשבת עליה. בבקשה התייעצו עם המורה לגביה. **כלל זה עוסק באפשרות לפיתוח ולטיפוח המיומנות. אפשר בהחלט לעשות זאת!**

8. דרך טובה להתקדם בקלוז היא לספר לעצמכם (בשפתכם או בעברית קלה) את הטקסט עד המקום שהשלמתם את המילים, ורק אז להמשיך ולהתקדם. **כלל זה עוזר לפתח יכולת של נשיאת רצף סיפורי לטווח ארוך יותר, דבר שקשה בדרך כלל ללומדי שפה שנייה.**

קלזים לדוגמה

הנה דוגמה לשני קלזים מהחבורת: הראשון מיועד לרמה ה. זהו הקלז הראשון בחוברת ולכן הוא הקל מכולם. השני מיועד לרמה ו, ודרגת הקושי שלו - לקראת סוף רמה זו.

אין לעשות שימוש בכיתה, לצלם לשכפל או כל שימוש אחר. אין להעביר קלזים אלה למורים אחרים או לגורמים אחרים. כל הזכויות שמורות © למחברת ולמגנס-אקדמון ירושלים.

קלז מס. 1: חשבונות מים

אחד מתושבי הערים בגוש דן פנה אל העירייה בתלונה כי בזמן האחרון נוכח לדעת שחשבונות המים המגיעים אליו _____ (1) מדי, ולדעתו לא צריך כל כך _____ (2) מים. דבר לא השתנה בהרגליו ולדעתו החשבון של השנה הנוכחית צריך להיות _____ (3) לזה של השנה הקודמת. הוא בדק ומצא שמרכיב הצריכה המשותפת בחשבון _____ (4) בממדים עצומים. מביור שערך בין מכריו עלה כי בחשבונותיהם אירעה תופעה _____ (5). בעירייה הסבירו שהדבר קורה _____ (6) ריבוי נזילות בצנרת, אך הדבר עורר בלב האזרחים _____ (7), שכן גרעונות העירייה _____ (8) בשנה הקודמת באופן ניכר, וייתכן שהעירייה מצאה דרך בלתי _____ (9) לכסות את גרעונותיה בעזרת חשבונות _____ (10) מוגזמים.

קלז מס. 24: יד שמאל הנוקמת

הסיכוי שיהיו להם בעיות בריאות וקשיי למידה גדול יותר. הסיכוי שהם יהיו מעורבים בתאונות ויסבלו מבעיות פסיכולוגיות גדול יותר. אבל כיום זוהי ה _____ (1) שלנציג מתוכה יש הסיכוי הגדול ביותר להיבחר לנשיאות ארצות הברית. בהתחשב בעובדה שרק אחד מכל עשרה בני אדם הוא שמאלי, קביעה זו נשמעת _____ (2). האם אפשר להסבירה בעזרת ממצאים פסיכולוגיים ופסיכולוגיים? "התכונות המיוחדות ל _____ (3) עובדות לטובת פוליטיקאים" אומר סטנלי קורן, פרופסור לפסיכולוגיה ומחברו של הספר "סינדרום היד השמאלית". הוא כותב שהשמאליים בדרך כלל יותר דומיננטיים ונוטים לטפח פחות את התפתחותם של אחרים, ושהם גם נוטים להיות מעט יותר שתלטניים. מהפעם הראשונה ששמאליים מסתבכים עם האלף בית ועד לפעם האחרונה שהם מכוונים את שעון היד שלהם, העולם ה _____ (4) מתנכל להם. ממחשבים ועד למכוניות, ממצלמות וידאו עם לפקקי שעם, מכלי עבודה ועד מעקי מדרגות - על השמאליים לנווט את דרכם במסלול מכשולים יומיומי. זו רק ההתחלה - להישבע בספר התורה ולהצדיע לדגל מותר רק ביד ימין. למעשה, בשפות רבות המילה "שמאלי" היא מילה _____ (5) לחולשה, לשלומיאליות או ללכלוך.

ייתכן שלהתמודדות עם החיים מהצד השני יתרונות קוגניטיביים נוספים. ממחקר שנערך ב-1995 עולה כי נבדקים שמאליים השיגו תוצאות _____ (6) יותר במבחנים של חשיבה מגוונת - כלומר, סגנון חשיבה המייצר כמה תשובות על כל שאלה.

בחמש השנים האחרונות, מתחזקות העדויות לכך שכל המיספרה במוח מתמחה בפעולות ובכישרונות שונים. היות שהתאוריה המקובלת היא שהמוח מחובר לגוף באופן מצולב, כלומר שכל צד במוח אחראי על הצד ה _____ (7) בגוף, הטענה היא ששמאליים מאמנים _____ (8) את האונה הימנית שלהם כשהם מדברים, בעוד שרוב הימניים מעבדים שפה רק בהמיספרה השמאלית. מרכז השפה של כמחצית מכל השמאליים נמצא בשני הצדדים של המוח. שמאליים הם יותר _____ (9) מימניים. כשמאלי משתמש ביד שמאל הפעילות במוח שלו היא סימטרית לפעילות שמתרחשת במוח כאשר הוא מפעיל את יד ימין. אצל ימנים, לעומת זאת, יש _____ (10) גדולים בפעילות המוחית בזמן הפעלת שתי הידיים. מהאמרות: "קם על רגל שמאל", "שתי ידיים שמאליות" ברורה ההתייחסות הראשונית של החברה לשמאליים. שמאל הוא כינוי למלך כוחות הרוע בקבלה. ייתכן שהממצאים החדשים יפיגו במעט את הענן השורה מעל השמאליים.

מקורות

פלד, ברכה (1995). **השפעת הוראת אסטרטגיות להפקת משמעות מקטע באמצעות קלוז רצינולי וטקסט שלם על למידה והפנמה של אסטרטגיות אלה בקרב לומדים בבית הספר היסודי**, עבודת מ.א. רמת גן: בר אילן.

נתן, נורית (2004) **ההשפעה של הוראת שפת חשיבה באמצעות באמצעות מיפוי מושגי על למידת חקר**, עבודת דוקטור, באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.

קוזמינסקי, אלי (1987). "מהי התכיפות הרצויה להשמטת מילים במבחן הקלוז", **מגמות** ל: 477-489.